

VALENȚE ALE INSTRUMENTULUI FOCUS GROUPS

GEORGETA MITREA

Realitatea socială poate și este indicat să fie investigată în diverse modalități care pot acționa complementar în procurarea informației pe o temă dată. Am folosit focus groups ca instrument pentru obținerea unor date cu caracter calitativ în domeniul calității vieții în general, al calității vieții femeilor la noi în țară în particular.

O succintă prezentare a acestui instrument dovedește caracteristici conforme cu scopul propus. Pentru aceasta, ne vom folosi de diferențierea făcută de Goldman pentru interviul de adâncime la nivelul grupului (group depth interviews) sau focus groups, în raport cu alte tehnici, diferențierea realizată prin definirea termenilor incluși în nume:

- grup: număr de indivizi care interacționează având o comunitate de interes;
- de adâncime (depth): căutare a informației care e mai profundă decât este în mod obișnuit accesibilă la nivelul relațiilor interpersonale;
- interviu: prezența unui moderator care utilizează grupul ca mijloc pentru obținerea informației;
- focus: interviul este limitat la un număr redus de subiecte ale discuției¹.

Am folosit acest instrument cu un grup de femei membre ale sindicatului „Sanitas”. Discuția a avut loc în luna mai, la Bacău. Considerăm că aceasta a reprezentat un câștig din punct de vedere științific permițând o inventariere de probleme, deficiențe cu care se confruntă oamenii în prezent; dar unul din scopurile utilizării instrumentului focus groups este tocmai obținerea unei informații de bază despre un subiect de interes²:

— a scos în evidență caracteristici ale structurii psihice a subiecților. Manifestarea spontană, necontrolată indusă de context ne-a permis să surprindem modalități, scheme de gândire. De altfel, în literatura de specialitate se precizează că forma de răspuns deschis pe care o presupune focus groups procură posibilitatea de a obține o cantitate extinsă și bogată de date în propriile cuvinte ale celor ce răspund. Cercetătorul poate obține niveluri mai adânci de înțeles, poate să facă legături importante, să identifice nuanțe subtile în expresie și sens³.

Am dori să supunem atenției în cadrul de față tocmai aceste modalități și scheme de gândire pentru că este posibil ca ele să fie tipice pentru o mare parte a populației noastre. Cercetări viitoare vor urmări și acest lucru.

Să precizăm mai întâi care a fost structura socio-profesională și de vârstă a participantelor la discuție:

- total subiecți: 8;
- 3 muncitoare (una șomeră), o elevă la liceul sanitar, o asistentă medicală, 3 intelectuali (profesori de limba și literatura română, informatician, biolog);

— sub 20 de ani - 1; între 20 și 30 de ani - 2; între 30 și 40 de ani - 3; între 40 și 50 de ani - 1; între 50 și 60 de ani - 1.

Modalitățile de gândire pe care le-am surprins în urma discuției sunt următoarele;

I. Plecând de la modul în care sunt percepute schimbările produse după anul 1989, am desprins o primă caracteristică și anume, aceea a inerției. Omul este confruntat cu o succesiune rapidă de schimbări — bune și rele — dar el nu era pregătit pentru aceasta. Societatea în care am trăit a fost o societate inertă, în care se promova paternalismul. Guvernanții erau părinții noștri. Părinți duri. Acum omul se simte ca un copil orfan. Privind lucrurile din această perspectivă, este preferabil, desigur, să ai părinți duri decât să fii orfan. Vom exemplifica cu câteva opinii, după cum spuneam liber exprimate, spontane: „După vârsta de 40 de ani nu te mai poți arunca orbește în afaceri”. «Peste tot nu aud decât: „Descurcă-te!”». „Elevii nu mai învață pentru că știu că nu li se mai asigură o repartitie”. „E foarte trist că nu ai siguranța unui loc de muncă”.

II. O altă caracteristică ar fi, menținerea unor scheme mentale pentru comunism. Un exemplu: în discuția la care ne referim, plecându-se de la constatarea că în prezent se produce o exacerbare a egoismului din noi — constatare justă — se ajunge la reflecția potrivit căreia „înainte oamenii nu erau egoiști”. Sunt omise sau au fost uitate, sau nu au fost cunoscute două aspecte: în vechiul regim agresivitatea funcționa ca o forță latentă — în acest caz ea nu era folosită nici în scopuri constructive (prin înăbușirea inițiativei particulare), dar nici în scopuri distructive pentru sistem (reprimarea împiedica ura față de guvernanți să se manifeste); în al doilea rând, agresivitatea era îndreptată de multe ori împotriva propriei persoane prin mecanismele de culpabilizare ale sistemului (unul din ele era vestita autocritică, cu atât mai eficient cu cât era pus în funcțiune într-un cadru organizat de exorcizare în public). Toate acestea au mascat egoismul într-o oarecare măsură. Vom da câteva exemple de opinii care exprimă, credem, reflexe ale vechiului sistem: „În spitale, înainte, mai exista interes pentru bolnavi, acum el a dispărut complet”. „Fiecare trage în folosul lui, să câștige” (spus cu reproș), „Nu mai facem nimic din conștiință”, „Ne-am dezumanizat”. Accentuăm: aceste remarci, dacă și-ar păstra o valoare strict constatativă în ceea ce privește prezentul, ar fi demne de luat în seamă. Noi le semnalăm ca observații critice la adresa prezentului din perspectiva trecutului (a trecutului ideologic care a produs o asimilare a sintagmelor comuniste, ceea ce face ca simțul critic în judecarea prezentului, necesar de altfel pentru o societate democratică, să fie alterat prin lipsa de criterii întemeiate de analiză). În acest mod, de exemplu, repudierea concurenței neloiale își pierde valoarea în măsura în care provine dintr-o respingere de principiu a luptei pentru propriul interes.

III. Un alt aspect este acela al relației activism-pasivitate. Ținând cont de cele menționate deja, nu e de mirare că opinia participanților la discuție a mers în general către ideea că în prezent femeia nu poate face nimic pentru ameliorarea condiției ei. Câteva exemple: „Dacă se îmbunătățește calitatea vieții, se rezolvă implicit și problemele noastre ale femeilor”. (Remarcă justă, dar unilaterală în măsura în care ea exclude relația inversă, aceea a implicării femeii în procesul de îmbunătățire a calității vieții); „Nu există probleme speciale ale femeii ci, probleme ale noastre, ale tuturor”; „Femeia nu poate face nimic”; „Nu rezolvă sindicatul problemele noastre de familie, acestea ni le rezolvăm singure și ele depind de îmbunătățirea calității vieții”. „Deocamdată singura misiune a sindicatului este să

fie purtător de cuvânt în ceea ce privește salarizarea". Nota comună a acestor opinii — pasivitatea.

IV. Relația căsnicie-divorț a făcut obiectul discuțiilor de final. Plecându-se de la constatarea că în Bacău în anul 1991 divorțurile au reprezentat 3/4 din totalul căsătoriilor, s-au menționat următoarele cauze ale divorțurilor: de ordin material (banii); lipsa de responsabilitate a bărbaților în comparație cu femeile; motive de ordin sexual. Cauza cauzelor a fost considerată cea de ordin material, cea de natură sexuală fiind privită ca secundară.

Interpretarea aceasta era previzibilă, greutățile materiale sunt evidente dar din punct de vedere științific evidența nu este un criteriu al adevărului. Psihologic vorbind, omul este depozitarul unui sistem de trebuințe de ordin material, biologic, spiritual. Toate aceste trebuințe sunt importante pentru el. Atunci când apar probleme în viața de familie, în viața cuplului, ele sunt generate de niște conflicte. Este vorba de conflicte între trebuințe. Sursa problemelor familiale nu poate fi o trebuință izolată, ci lupta între două sau mai multe trebuințe. Ce se întâmplă în prezent la noi? Trebuințele materiale foarte presante și acutizate până la apariția problemelor legate de sărăcie, șomaj, supraviețuire în ultimă instanță, din cauza aceasta, adică din cauza acutizării lor, intră în conflict sporit cu trebuințele afective, sexuale. Semnalăm două primejdii, întrezărite, de altfel, în dialogul care face obiectul acestui articol: prima este aceea ca omul obișnuit, copleșit de dificultățile materiale și fără a avea la îndemână cunoștințe elaborate în domeniu, să supraliciteze rolul factorului economic în coeziunea familiei, accentuând astfel și mai mult conflictul cu factorul afectiv care, neglijat, devine cauză directă a disoluției maritale; a doua primejdie constă în perpetuarea rupturii între două perspective opuse, în egală măsură extremiste, asupra sexualității dar care, împreună, privesc acest domeniu exclusiv din punct de vedere biologic, fără legătură cu viața psihică.

Prima perspectivă este de influență tradițională: sexul este repudiat, învăluit în pudoare, mister. Un exemplu: o participantă la discuții, asistentă medicală, a menționat următoarele: ocupându-se de educația sexuală într-o școală, a remarcat cum copiii de clasa a IX-a sunt preocupați mai mult de problemă afectivă decât de cele sexuale propriu-zise, așa încât a fost nevoită să facă mai multă psihologie decât educație sexuală (deci psihologia se ocupă de suflet, educația sexuală este prin excelență educație a trupului iar copiii, vorbind despre suflet, sunt de fapt dezinteresați de sex).

Cealaltă perspectivă este aceea a încurajării, mai ales prin literatura pornografică, în floare acum, a exploziei sexuale. Dacă prima perspectivă e mai răspândită la generațiile mature și în vârstă, a doua e răspândită în special către tânăra generație.

Concluzii: 1. Am pus accentul în această prezentare pe modalități de gândire, structuri psihice pentru a scoate în evidență una din valențele metodei focus-group. Ea poate permite nu numai inventarierea unor probleme sociale ci și cunoașterea modului în care oamenii percep aceste probleme, le gândesc, și de ce nu, se raportează afectiv la ele.

2. Pe această cale am putut să surprindem, incomplet desigur, faptul că oamenii percep prezentul prin intermediul unor modele create în trecut, în timpul totalitarismului. Acest fapt este foarte important de cunoscut în măsura în care este necesar să avem în vedere adaptarea indivizilor la noul context social al tranziției la economia de piață.

3. În fine, dacă este adevărat că oamenii sunt încă prizonieri ai modului de gândire, ai atitudinilor induse de comunism, atunci individul nu are încă trăsăturile care să-l ajute nu

numai să se adapteze la mediul social ci și să-l creeze pe acesta. Și cât de important este acest lucru ne pot arăta acele colectivități umane care lipsite de resurse materiale în momente critice ale evoluției lor au pus valoare pe resursele de ordin psihic, devenite la nevoie factori majori ai supraviețuirii.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. DAWID W. STEWART, PREM M. SHAMDASANI, *Focus groups*, London, Sage Publications, 1990, p. 10.
2. *Idem*, p. 15.
3. *Op. cit.*, p. 16.